

Vincent Nadin, Giancarlo Cotella, Peter Schmitt (red.) (2024). *Spatial Planning Systems in Europe: Comparison and Trajectories*. Elgar Studies in Planning Theory, Policy and Practice. Cheltenham, UK, Northampton, USA: Edward Elgar Publishing, 328 s.

Jeden z najbardziej uznanych w skali światowej specjalistów w dziedzinie porównań systemów planowania przestrzennego, prof. Vincent Nadin, często opowiada o tym, jak wyglądał jego rozwój naukowy. Przez wiele lat zajmował się wyłącznie brytyjskim systemem planowania przestrzennego. Dopiero jednak gdy mocniej zaangażował się w porównywanie cech odmiennych systemów, zrozumiał, jak mało uprzednio wiedział... również o systemie brytyjskim. Wiedza wynikająca z porównania cech wielu systemów pozwala bowiem znacznie lepiej zrozumieć problemy i słabości poszczególnych krajów. Z drugiej strony, porównywanie odmiennych systemów to poważne wyzwanie. W żadnym razie nie można go sprowadzać do prostego kopiowania rozwiązań obowiązujących w jednym kraju i przenoszenia ich do innego. Często bowiem występują poważne czynniki różnicujące: chociażby ustrój państwa, jego kultura planistyczna, uwarunkowania społeczne, a nawet kwestie terminologiczne. Przykładowo, podstawowe rozumienie roli planu jest fundamentalnie odmienne w takich państwach, jak Wielka Brytania i Niemcy. A to dopiero początek tego rodzaju dylematów.

Dlatego tak ważne i potrzebne wydają się publikacje porównujące ten ambitny temat. Są one zróżnicowane. Czasem sprowadzają się do zestawienia mniejszej liczby krajów, a kiedy indziej – do porównania pojedynczych, wybranych cech poszczególnych systemów planowania przestrzennego. Recenzowana monografia stanowi próbę szerszego zestawienia cech 32 europejskich systemów planowania przestrzennego, opierając się na treści opublikowanego kilka lat temu raporcie COMPASS. Grupa autorów podjęła szerszą pracę, mającą na celu wyodrębnienie i zestawienie kwestii podstawowych dla porównywanych systemów planowania przestrzennego. Porównywania opierały się zarówno na warsztatach dyskusyjnych, jak i na szczegółowej analizie odpowiedzi od ekspertów reprezentujących poszczególne kraje. Skupiono się przede wszystkim na takich zagadnieniach, jak: znaczenie pojęcia „planowanie przestrzenne” w krajowych ustawodawstwach, rozumienie celów i wartości planowania, instrumenty planowania przestrzennego (i ich zróżnicowanie), przełożenie planowania przestrzennego na polityki sektorowe (transportową, energetyczną, mieszkaniową itd.), kierunki zmian i reform w systemach planowania przestrzennego, a także związek planowania przestrzennego z zarządzaniem terytorialnym (wskazany temat w monografii podjął również zespół autorów z Polski, pod kierunkiem prof. Tomasza Komornickiego). Intrygujące jest m.in. to, że w porównywanych systemach cele planowania przestrzennego rozumie się z perspektywy prawnej trochę odmiennie. Czyli przy zadawaniu pytania „po co jest planowanie przestrzenne?” krajowe prawodawstwa odpowiadają już na ogólnym etapie nieco inaczej. Niniejsze zróżnicowanie relatywnie rzadko jest w sposób pogłębiony uwzględniane w literaturze.

W ostatnim, podsumowującym (i najistotniejszym) rozdziale Vincent Nadin, Giancarlo Cotella oraz Peter Schmitt przedstawiają rozważania na temat sposobów klasyfikacji systemów planowania przestrzennego. Wyróżniają dwa kierunki: taksonomie i typologie. Przy tych pierwszych ważne jest wyodrębnienie zestawianych ze sobą czynników, możliwych do przyporządkowania do każdego z państwa (przykładem może być forma rządu: federacyjna, unitarna albo oparta na regionach). Zestawienie różnych grup takich czynników umożliwia wspólną charakterystykę większej liczby państw. Z kolei typologie odwołują się do „idealnej”, fikcyjnej kwestii, stanowiącej punkt

odniesienia przy dokonywaniu porównań. Przykładem może być „wolnorynkowy kapitalizm”. Tego rodzaju wyodrębnione pojęcie powinno zostać precyzyjnie zdefiniowane. Następnie należy je odnieść do porównywanych krajów, weryfikując, w jakim zakresie spełniają one związane z nim kryteria. Na podstawie tak wskazanych „idealnych typów” w latach 90. wyodrębniono np. europejskie tradycje i rodziny planowania przestrzennego (np. napoleońską, germańską itd.). Zdefiniowano „idealne” cechy danej rodziny, z pełną świadomością, że jedynie częściowo przekładają się one na całościowe rozwiązania poszczególnych krajów. W tym miejscu można też dodać, że porównywaniami systemów planowania przestrzennego podejmowane są przez przedstawicieli zróżnicowanych dyscyplin naukowych. Również to odmienne spojrzenie rzutuje na stosowane metody. W niektórych porównaniach autorzy skupiają się bardziej na studiach przypadków, ilustrujących określone procesy (np. na rewitalizacji w dużych miastach).

Inny kierunek możliwych porównań dotyczy rozwiązań prawnych. Oczywiście, jak wynika to z przedstawionych powyżej refleksji, nie można ograniczyć się do prostego zestawiania poszczególnych regulacji. Jeśli jednak oprzemy się na sugestii autorów, stwierdzimy, że kierunkiem wartym rozważenia jest wypracowanie/zdefiniowanie uniwersalnego (z perspektywy porównywanych krajów) sposobu rozumienia konkretnej instytucji prawnej, a następnie dokonanie weryfikacji tego, w jakim zakresie kryteria zawarte w takiej definicji znajdują zastosowanie w systemach poszczególnych krajów. Przykładem mogą być lokalne plany przestrzenne i próba oceny, w jaki sposób (np. w zróżnicowanych miastach) determinują one strefowanie, o jakich parametrach zabudowy przesądzają, jak ograniczają jej możliwości czy też – jak wygląda ich szczegółowy status prawny. Jednak im dalszych dokonuje się tego rodzaju porównań, tym więcej pojawia się pytań i dodatkowych wątpliwości. Badacze zajmujący się tym zadaniem muszą więc również przekonująco określić etap, na którym zakończą swoją analizę.

Przeprowadzanie porównań może przynosić zróżnicowane pozytywne efekty. Poza dostarczeniem wartościowego wkładu, możliwego do wykorzystania w rozważaniach teoretycznych, umożliwiają identyfikację wiodących trendów w krajowych systemach planowania. Na przykład, również z perspektywy polskiego systemu planowania przestrzennego ważna wydaje się wiadomość, że główne trendy w innych państwach europejskich wiążą się ze wzmacnianiem strategicznego planowania przestrzennego i łączenia go z wyzwaniem klimatycznymi o możliwie najszerszej jego integracji z politykami sektorowymi. Właściwie w każdym z wymienionych obszarów polski system zawiera rażące deficyty. Zresztą osobny kierunek analiz to porównywanie systemów planowania przestrzennego państw Europy Środkowo-Wschodniej. Dla większości z nich wspólnym czynnikiem jest tradycja historyczna: z jednej strony, specyficzne doświadczenia dotyczące planowania przestrzennego w okresie komunizmu, a z drugiej – neoliberalna reakcja w latach 90. (skutkująca doktryną wolności zabudowy, a następnie niekontrolowaną urbanizacją).

Recenzowana publikacja dostarcza bardzo poważnych podstaw do dalszych porównań. Jak wielokrotnie wskazują jej autorzy – również w monografii można znaleźć pewne uproszczenia oraz kwestie wymagające dalszych analiz. Analizy te są zresztą aktualnie podejmowane na szczeblu różnych europejskich zespołów badawczych. Nawiązując jednak do przywołanego na początku spostrzeżenia prof. Nadina, warto dodać, że przedmiotowa dyskusja jest ważna również z perspektywy polskiego systemu planowania i jego słabości. Przedstawienie tych słabości w kontekście tendencji występujących w innych państwach to jedno z ważniejszych i ciekawszych obecnie wyzwań badawczych.

Maciej J. Nowak

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Ekonomiczny, Katedra Nieruchomości, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin
e-mail: macnowak@zut.edu.pl; ORCID 0000-0001-8149-8995